

LITURGIČNO-TEOLOŠKI VIDIK TRUBARJEVEGA POJMOVANJA EVHARISTIJE

V predstavitvi Trubarjevega pojmovanja in razlaganja evharistije bom sledil strukturi rimskega mašnega obreda. Ob glavnih teoloških napadih na katoliški nauk o evharistiji, ki jih je Trubar skorajda dobesedno prevzel od Lutra¹ in jih obogatil z izrazito sovražnim načinom izražanja, bom izpostavil tudi glavne liturgične spremembe reda svete maše ali kakor pravi Trubar »večerye Cristuseve«.

Za Lutra je značilno, da je zadel v srce srednjeveške Cerkve prav z neusmiljenim zavračanjem rimskokatoliškega nauka o evharistiji. Najprej je obsojal navado obhajanja vernikov le pod podobo kruha, nato pa razvrednotil nauk o Kristusovi navzočnosti v evharistiji s tem, da je zavračal nauk o transsubstanciaciji in o tem, da je maša dobro delo in daritev. Podobno je tudi Trubar napadal katoliško bogoslužje in zagovarjal samo tiste obrede, ki jih je mogel svetopisemsko utemeljiti.² Vse druge je imel za »norske Božye sluskbe« ter »izpačene Božye službe, ki so jih preobernili inu premenili inu po Božii bessedi spet gori naredili inu postavili«.³

Povsem drugače pa je govoril o svojih, reformiranih bogoslužjih. Med drugim pravi: »Mi vse ceremonie, od Buga postavlene, z veliko andohtio inu poštenem deržimo inu velymo vsem ludem deržati inu obhaiati. Mi smo le te ene ceremonie, koker tu krivu, malykovsku mašovane, kadylu, kropylu, vigilie, per iutarnicah rumplane, žegnovane te zhelisča, sul, vodo, iaicha, syr &c., katere ceremonie so cilu Božii bessedi zubper, proč diali, te ene preobernili na pravu« (XXI. articul). Po tem, ko izpostavi, da je sedaj njegovo bogoslužje edino zveličavno, pa naroča, da »ie potreba, de ty kersčeniki inu vsi ludy prov veido inu rezoumeio, kakove Božye službe so te prave, nucne, potrebne inu katere Bogu dopado, človeka izvelyčaiio«.⁴ V naročanju, naj bo bogoslužje v domačem jeziku navaja besede apostola Pavla, ki je opozarjal, da »ne bodo mogli spoznati pomena vašega govora, če z darom jezika govorite nerazumljive besede« (1 Kor 14,9). Zato Trubar naroča, »de vse riči v cerqvi, pridige, molitve inu peitie, se ima v tim gmain zastopnim ieziku vsake dežele dopernesti, de ty ludie, bodi te aydi oli iudi, kadar v nih cerkou pridou, zastopio, kai ty verni v cerqvi delaio, vuče, govore inu molio.«⁵

1 Poimenovanje evharistije

Trubar uporablja za evharistijo le tri izraze: »obhaylo oli večerya Cristuseva«, »Bozoya služba« in »ta prava maša«. Tako vidimo, da se že s poimenovanjem zakramenta evharistije osredini le na en vidik neizmernih skrivnosti tega zakramenta. Ko pa govori o katoliški maši pa uporablja izraz »papeška maša« za katero pravi, da so »Cristusevo večerio ty farii inu menihi z anem čudnim, neznanim imenom masša imenovali«.⁶ Vrh tega pove, da »prydygar ali farmoster« ni mašnik, saj je Kristus dal cerkvi le »jogre, preroke, evangeliste, pastyre inu vučenike; mašnikov nikdir tu S. pysmu v misli nema inu ne imenuie« (XIV. articul). To pomeni, če duhovniki niso mašniki, potem tudi evharističnega bogoslužja ne moremo imenovati maša.

¹ Prim. F. Oražem, *Dogmatični nazori Primoža Trubarja in njegova odvisnost od početnikov reformacije*, Ljubljana 1964, 121-137.

² Katoliško cerkev je imenoval »naši zuperniki« in »papežniki, kir ta s. evangeli, to čisto bessedo Božyo sovražio, po nim ne veruio, Bogu ne služio, ne so ta cerkov Božya, ne ti izvoleni ludy Božy, temuč tuga Hudiča inu Anticrista« (P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, Tübingen 1564, München 1973, 3).

³ P. Trubar, *Articuli oli deili te prave, stare vere kersščanske 1562*, v: *Zbrana dela Primoža Trubarja III*, Ljubljana 2005, 100, 128. V prihodnje navajam številko articula kar med besedilom razprave.

⁴ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 32.

⁵ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela Primoža Trubarja II*, Ljubljana 2003, 169.

⁶ P. Trubar, X. articul; P. Trubar, *Cerkovna ordninga* 82. Trubar se čudi temu izrazu kot da bi ne poznal besede »mitter« in »missio« ter besed, s katerimi so sklenili bogoslužje in navzoče odslovili.

Kakor vsi reformatorji, tako tudi Trubar soglaša, da je evharistija zakrament, ki ga je postavil Kristus in da je »znamina inu pryča te Božye vole pruti nom, perložena inu perdana h ti Božy bessedi inu h timu evangeliu« (XIII. articul). To pomeni, da so zakramenti nekakšen dodatek Božji besedi, medtem ko Katoliška cerkev uči, da Božja beseda razlaga skrivnosti zakramenta in pripravlja na učinek zakramenta.

2 Struktura »te prave maše«

Pri Trubarju najdemo različne opise reda bogoslužja Gospodove večerje. V poročilu oblastnikom ob vrnitvi v Ljubljano, 17. junija 1562 pa zapiše, da se mu najbolj dopade württemberški, in sicer, da bi bili enotni z najbližnjima sosednima cerkvama, koroško in štajersko.⁷

2.1 V trinajstem articulu prinaša le glavne sestavine besednega in evharističnega bogoslužja. Med drugim pravi, da »mi ob prazniku očitju inu poštenju v to cerkov vkupe pridemo, začnemo molyti inu peiti to Vero inu druge duhovske peisni v zastopnim iezyku. Potle se pridiguie. Na koncu pridige se Bug hvali inu moli za vso cerkov, za vse stanuve, za vso gospoščino inu potrebo. Za teim se derži ta večeria inu prava maša Cristuseva inu se dilii inu iemle ta celi zacrament tiga telessa inu te kry Cristuseve. H poslednimu se spet moli inu hvala daie Gospudi Bogu &c.«

2.2 V Cerkovni ordningi⁸ pa je Trubar konkretnjši, saj pove, kdaj vse se zberejo k bogoslužju in kakšno je bogoslužje. V navodilih *Kokv se ima ta vezherniza dershati* (str. 448) pove, da se zberejo: v soboto, v nedeljo in ob praznikih: ob dveh ali treh popoldan ali ob praznikih in sicer zjutraj ob sedmih.

2.2.1 Bogoslužje, ko so navzoči šolarji

- šolarji pojejo vzklik »Deus in adiutorium«
- zbor poje »Antifono de tempore«
- psalm: prvi zbor poje latinski verz, drugi zbor nemški ali slovenski (če je psalm kratek, se pojeta dva ali trije)
- pridigar prebere eno poglavje iz Stare zaveze in eno iz Nove zaveze (v slovenščini ali nemščini)
- razlaga Božje besede
- otroci odgovarjajo na vprašanja iz katekizma in molijo
- Hymnus in nato Magnificat (v latinščini ali slovenščini)
- collecta liturgičnega časa (v slovenščini) ter blagoslov.

2.2.2 Bogoslužje na vasi, kjer ni šolarjev

- duhovnik moli psalm,
- duhovna pesem,
- poglavje iz katekizma, ter kratka pridiga in pouk otrok (iz katekizma)

2.2.3 Bogoslužje ob praznikih zjutraj ob sedmih

- šolarji (v latinščini): Introitum de tempore, Kirieleison, Et in terra in lepo krščansko prozo
- vsi verniki (v slovenščini): psalm, duhovno pesem, odlomek iz katekizma ter Prydi k nam Sveti Duh
- pridiga: iz »Pysma, od štukov inu articulov, katere on merka, de nega farmani potrebuio«
- litanijske molitve za vse stanove, nadloge in potrebe ...
- opozorilo na almozno
- blagoslov in pesem.

2.2.4 Besedno in evharistično bogoslužje

Na večer »ty, kir se hote obhayati, imaiu timu prydigariu se izkazati, tim ima ta prydigar prydigati, vsakiga suseb zaslišati, izuprašati, umei li inu zastopi ta celi catehismus, hoče li v pravo pokuro stopyti... Inu potle viutro spet v to cerkov pryti, vkupe peiti latinski inu slovenski.«

V prvem delu jutranjega bogoslužja je pridiga in na koncu pridige nekaj »od tiga pryda inu vredniga uživana te večerye poveidati, za teim to očyto izpuvid.... Za teim se ima peiti ta kratka oli dolga slovenska Vera.«

»Evharistični« del nedeljskega bogoslužja

- »Opominane h tei Cristusevi večery«: pridigar spodbudi navzoče k obžalovanju grehov in k veri Božjim obljubam, nato pa razloži opis postavitve in posvetitve;

⁷ J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana 1986, 117. V istem zborniku Trubarjevih pisem je na straneh 306 in 307 tudi Cerkovni red za Kempten, napisan junija ali julija 1553.

⁸ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 111-113 B.

- »Ena proshna inv molytov pred teim obhaylom« – gre za prošnjo za vredno prejetje sv. Rešnjega Telesa in Krvi
- »Nash Gospud inu ohranenik Jesus Cristus uti nozhy ukateri ie on sratan bil...« - besede postavitve in posvetitve
- »Ozha nash ...«; »O ti Iagne Boshye«
- »Vsami inu jei tu Tellu Cristuseuu, kateru ie sa tuio volo danu uto Smert, Tu tebe poterdi inu obari uti veri htimu vezhnimu lebnu, Amen. Vsami inu py to kry Cristuseuo...« - obhajilo pod obema podobama
- »Sahvalene inu proshna sa teim Obhailom« - dve molitvi po obhajilu
- Aronov blagoslov in nato še druga dva.

3 Duhovno-liturgične značilnosti reda svete večerje

V Trubarjevem času in po njem, to je s tridentinskim koncilom, je Cerkev poudarjala dolžno duhovno pripravo na bogoslužje. Trubar in z njim reformatorji so zavrnili različne oblike priprave na mašo, še posebej takratno navado molitve spokornih psalmov z litanijami vseh svetnikov in drugimi molitvami. Še posebej so zavrnili obred »Asperges«⁹, to je blagoslov vode, kropljenje oltarja, duhovščine, cerkve in občestva ter kropilno procesijo okrog cerkve.¹⁰ Tako je na primer s kropilnimi procesijami izginil iz evangeličanskega bogoslužnega reda element, ki ni povzdignil le slovesnosti prazničnega in nedeljskega bogoslužja ter nudil vernikom možnost za živo sodelovanje, ampak tudi element, ki je na začetku bogoslužja obnavljal spomin na krstno milost.¹¹ Neke vrste nadomestek za omenjene načine priprave na nedeljsko evharistično bogoslužje lahko vidimo v Trubarjevi zahtevi, ki pravi: »Na večer ty, kir se hote obhayati, imαιο timu prydigariu se izkazati, tim ima ta prydigar prydigati, vsakiga suseb zaslišati, izuprašati, umei li inu zastopi ta celi catehismus, hoče li v pravo pokuro stopyti.«¹²

3.1 Začetni obredi

Vloga in pomen začetnih obredov je v tem, da pomagajo ustvariti duhovno ozračje in povežejo občestvo v skupno molitev. In četudi je Trubar po vzgledu Lutra črtal mnoge sestavine mašnega obreda, vendarle nekatere izmed njih ohrani in jih sprejme v svoj bogoslužni red.

3.1.1 Pristopne molitve

V Trubarjevem času so se pristopne molitve opravljale na poti do oltarja, z misalom Pija V. pa ob vznožju oltarja. Gre najprej za dialoško molitev psalma 42 (Judica) med duhovnikom in strežnikom in nato kesanje s splošno odvezo. Ob teh molitvah so ponekod duhovniki molili pri oltarju tudi molitev k Svetemu Duhu. Od omenjenih molitev Trubar ohrani le molitev k Svetemu Duhu¹³ in kesanje.¹⁴ Toda omenjeno molitev k Svetemu Duhu, za razliko od drugih evangeličanskih cerkvenih redov, umesti šele tik pred pridigo.

Četudi Trubar ne sprejema spovedi kot zakrament, ji daje vendarle velik pomen in jo razume kot pogoj za obhajanje Gospodove večerje. Za kesanje in odvezo, ki sicer ni obvezujoča, pravi, da je »... ta besseda absolutio, ... ena vessela inu troštliva besseda, obtu vsi ludi imαιο to absolutio za eno

⁹ Nanaša se na kropljenje Judov z pepelom in žrtvovano krvjo, kakor lahko beremo v sledečih odlomkih: "... je stopil v svetišče enkrat za vselej, ne s krvjo kozlov in juncev, temveč s svojo krvjo, in dosegel večno odkupljenje" (Heb 9,12); "Od skupnosti Izraelovih sinov pa naj vzame dva kozla za daritev za greh in enega ovna za žgalno daritev" (3 Mz 16,5). Nanaša pa se tudi na čudež, ki ga je storil Elizej, ko je ozdravil vodo pred Jeriho: "Rekel je: »Prinesite mi novo skodelo in denite soli vanjo!« In prinesli so mu to" (2 Kr 2,20 sl.).

¹⁰ O teh načinih priprave pravi Trubar, da so »ličkake norre inu malikovske falš Božye službe ... koker tu služene tim svetnikom, tu klycane na mertve, ... kadene, kropila &c« (*Cerkovna ordninga*, 31).

¹¹ Prim. H. B. Meyer, *Luther und die Messe*, Paderborn 1965, 27; T. Kersnič, *Protestantsko bogoslužje v odnosu do rimskega obreda svete maše* (diplomska naloga), Ljubljana 2004, 6.

¹² P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, n.d. 113 B.

¹³ "Veni, Sancte Spiritus" z verzikli "Emitte Spiritum tuum" in oracijo "Deus, qui corda fidelium". To molitveno dejanje je bilo zaključeno z izrekom "Sancti Spiritus assit nobis gratia".

¹⁴ V novi evangeličanski Agendi je predvidena spovedna molitev in nato odveza: »...tudi vam velja Njegova beseda: 'Odpuščeni so vam vaši grehi, vera vaša vas je rešila'« (*Agenda. Bogoslužni red evangeličanske cerkve v republiki Sloveniji*, Murska Sobota 2008, 200).

veliko, dobro reč, za en velik šac inu veliku od nee deržati«.¹⁵ Toda, ni le dovolj se le kesati in dobiti »odvezo«, potrebno je verovati, da so ti grehi resnično odpuščeni, saj pravi: »Bug hoče od vseh imeiti, de se taki absolucii ima terdnu verovati, koker de bi se ta styma inu te besede v ti absolucii iz nebes od samiga Boga govoreč slišale«. ¹⁶ Kljub tako velikemu poudarku na spravi in odvezi pa vidimo, da Trubar pojmuje spoved in odvezo kot dejanje vere in ne kot zakramentalno dejanje, saj pravi, »de bi en človik moral inu dolžan bil vse grehe po redu enimu faryu oli pridigaryu poveidati inu šteti, kei, koku, s čim ie grešil, poveidati inu šteti, tiga Bug nei postavil inu zapovedal«. ¹⁷ Takó spovedovanje ni duhovnikova služba, ampak dejanje vsakega posameznika, saj se »odpusčane vseh grehov dobi per Božym Synuvi Jezusu Cristusu skuzi to vero«. ¹⁸ Takšna nezakramentalna spoved in kesanje na začetku maše je po drugem vatikanskem cerkvenem zboru razširjena na vse vernike tudi v katoliškem mašnem obredu, vendar v primeru težkega greha ne zadošča za vredno prejetanje obhajila (prim. RMu 51).

3.1.2 Poljub in pokaditev oltarja

Ker je oltar znamenje Kristusa, ki daruje, se daruje in se nam daje v hrano, je nekoč duhovnik počastil oltar s poljubom in predhodnim znamenjem križa ter s pokaditvijo oltarja. Ta obred je spremljala tudi molitev, v kateri se je duhovnik spominjal svetnikov, katerih relikvije so vgrajene v oltar. Vsa ta in mnoga druga znamenja počastitve oltarja zavrne tako Trubar kot tudi drugi reformatorji. Trubar pravi, da je njegovo bogoslužje »pres tiga mašniga gvanta inu čassi pres koratla, pres sveč, kadyla, kropyla, kryžana, obračana, iztegovana, altarie kušovana.«¹⁹ Četudi je Luter v Formula Missae še dopuščal uporabo kadila pri branju evangelija,²⁰ pri Trubarju ne najdemo več nobenih sledov izrazov spoštovanja oltarju kot simbolu Kristusa.

3.1.3 Introitus

Trubar je dal liturgičnemu petju velik poudarek, saj je želel z njim, da bi vse ljudstvo dejavno sodelovalo in preko pesmi spoznavalo ter osvojilo vsaj osnove krščanske vere. Zato v Articulih naroča, da »per maši raven tih latinskih peisnih tudi te nembške poiemo, zavolo tiga gmain folka inu za volo tih mladih ludi, de se taku iz tih peisnih te potrebne articule te vere kersčanske navucke inu lažei zamerkaio inu de zo vso cerkovio zastopnu, z vero inu iz serca Boga česte, molio, prossio inu hvalio, Col. iii«. ²¹

Namen introitusa ali prvega glasbenega dela Propriuma Missae je v tem, da ustvari novo duhovno ozračje, nakaže prazničnost in poveže vernike v skupnem dejavnem sodelovanju. V Trubarjevem času je bil Introitus še samo melizmatično bogata antifona psalma. Zato predlaga po vzgledu Lutra, da antifoni sledi tudi psalm in svetuje, da naj po uvodnem vzkliku »ta cor tu ... eno antifono de tempore, potle en psalm, en cor latinski en verz, ta drugi cor nembški oli slovenski zapoje«, na drugem mestu pa, da »potle viutro spet v to cerkov pryti, vkupe peiti latinski inu slovenski«. ²² Trubar se je za ohranitev introitusa odločil tudi na podlagi tradicije Cerkve, saj pravi, da so »ty stari vučeniki, kadar so se hoteli žnih farmani obhaiati, tuku so vkupe v to cerkou na en odločen dan prišli inu so začeli te psalme zastopnim, gmain iezikom peiti. Te iste psalme inu peitie so oni imenovali Introitus, tu ie, noter vkupe hoiene«. ²³ Iz povedanega je razvidno, da je Trubar po eni strani zelo cenil latinski introitus, saj gre za psalm, po drugi strani pa podčrta, da naj ljudstvo dejavno sodeluje, saj predlaga, da ga naj vse občestvo poje v domačem jeziku.

¹⁵ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 139.

¹⁶ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 140.

¹⁷ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 141.

¹⁸ P. Trubar, *Cerkovna ordninga* n.d. 35 B.

¹⁹ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 159.

²⁰ Uporaba kadilnice je imela sprva namen povzdigniti svečanost bogoslužja. Toda s tem se je začelo povezovati mnogo simboličnih interpretacij. Predvsem se je videlo smisel kadila v povezavi s sledečim odlomkom, ki pravi: »In ko je vzelo knjigo, je četvero živih bitij in štiriindvajset starešin padlo pred Jagnje. Vsak je imel harfo in zlate čaše, napolnjene z dišavami, ki so molitve svetih« (Raz 5,8), kot prisposodbo za molitev, ki se dviga k Bogu. Visoko cenjena pa je bila v srednjem veku tudi očiščujoča moč kadila, ki je pregnala zle duhove.

²¹ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 131.

²² P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, n.d. 111 B in 113 B.

²³ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 162.

3.1.4 Kyrie

Za vzklik Kyrie velja, da se je razvil iz prošnjih litanij, in ko so bile prošnje ukinjene, se je število vzklikov omejilo le na devet. To zasledimo tudi pri Lutru v Formula Missae, medtem ko jih je za Nemško mašo Luter že strnil na tri.²⁴ Tako je storil tudi Trubar. Zanimiva pa je njegova razlaga, saj jih razlaga v duhu takratnih alegoričnih razlag, ko pravi: »... Kyrie Eleison, Criste Eleison, Kyrie Eleyson. Tu je tulikan Gospud Oča, smili se čez nas, Kriste, smili se čez nas, Gospod Sveti Duh, smili se čez nas.«²⁵ Ta njegova razlaga razodeva njegovo določeno ujetost v takratni katoliški alegorični način razlag bogoslužja, medtem ko razumemo danes te vzklike kot prošnje in čistilne vzklike naslovljene samo drugi Božji osebi, Kristusu. Zanimivo pa je to, da Trubar nikjer ne predvidi, da bi se ti vzkliki peli v domačem jeziku, niti, da bi jih pelo ljudstvo, ampak jih nameni le zboru, naj bo to zbor šolarjev ali drugi zbor.²⁶

3.1.5 Gloria

Gloria je angelska pesem, ki jo je navadno pel zbor. Ker ne vsebuje darovanjskih poudarkov, ampak je osnovni značaj veselje in češčenje Boga, so jo protestantski reformatorji brez težav prevzeli v svoj bogoslužni red.²⁷ Toda pri Trubarju ne najdemo kakšnih posebnih izjav o Slavi. Iz opisov bogoslužja je razvidno, da ni bila obvezna v vseh oblikah bogoslužja. Pove le to, da »so začeli s tem angleškim peitiem Gloria in Excelsis Deo Boga čestiti inu hvaliti.«²⁸

3.1.6 Pozdrav ljudstva in collecta

V predkoničnem obredu je pesmi slave sledil pozdrav ljudstva, četudi je na pozdrav odgovoril le zbor (duhovnikov) ali strežnik.²⁹ Pozdravni vzklik najdemo v obdobju od 1524-26 še pri Lutru, pozneje pa ga opusti. Tako je tudi Trubar opustil pozdravni vzklik Gospod z vami in s tem okrnil bogoslužje še za en element, ki ustvarja občestveno ozračje molitve,³⁰ ohranil pa glavno mašno prošnjo oziroma collecto. V njegovem času je bila navada, da so lahko zmolili do sedem oracij, kjer so se spominjali različnih namenov. Zato je verjetno, da je Trubar prav zaradi te navade zapisal, da za petjem slave »pridigar, pastyr oli farmošter, eno kratko molitou za vsako nadlugo, kir ie tedai bila pred rokami, zlužil, to isto zastopnim gmain iezikom glosnu peil oli molil inu zapeil Per Dominum Nostrum ... Natu ie ta Cerkou, tu ie vsi verni, so odgovorili Amen, tu ie, tu bodi gvishnu.«³¹

3.2 Besedno bogoslužje

Kot vsi reformatorji, tako se je tudi Trubar osredinil predvsem na Božjo besedo. Zato pravi, da »prez Božye bessede, postave inu zapuvidi se nema obenu klycane, obena molytov, prošna inu obena Božya služba v ti cerqvi, v tim kersčanstvi gori narediti inu postaviti.«³² V središče vsega duhovnega življenja in bogoslužja postavi Božjo besedo, tako da so zakramenti le neke vrste dodatek k Božji besedi, saj pravi: »Naša vera, vsa naša della inu vse naše Bozye službe imaiio te od bessede Božye biti pelane, vižane inu regirane.«³³

3.2.1 Svetopisemsko branje

²⁴ Prim. H. B. Meyer, 44.

²⁵ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 162.

²⁶ Joseph Herl pravi, da je analiziral dva protestantska liturgična reda v katerih je ugotovil, da naročata, da naj ljudje pojejo le, če ni zbora, kar kaže na to, kakšno vzvišeno vlogo so nekateri luterani pripisovali zborovskemu petju (prim. J. Herl, *Worship Wars in Early Lutheranism*, Oxford – University press 2004, 56-57).

²⁷ Luter se je izrekel v Formula Missae za ohranitev Glorie. Toda odstranil je trope in jo prepustil duhovniku na voljo, ali jo bo zmolil in kdaj (Prim. H. B. Meyer, 50).

²⁸ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 162.

²⁹ Ta pozdrav so izgovarjali sedemkrat, kar je pomenilo namig na sedem poglavitnih grehov in na sedem darov Svetega Duha. Po sedemkratnem sporočilu milosti naj bi bilo izgnanih sedem grehov (Prim. H. B. Meyer, 52).

³⁰ Prim. H. B. Meyer, 54.

³¹ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 162.

³² P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 51.

³³ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 52 B.

Trubar pravi, da je некоč »pridigar en kapitul iz Stariga oli Noviga testamenta naprei bral. S tem ie te ludi vučil, štraifal, opominal oli troštal, koker so tedai ty verni potrebovali. So li bili preprosti, nezastopni v ti veri, taku ie nee s takim kapitulom vučil. So li bili nemarni, nepokurni, veliki grešniki, taku ie nim iz tiga kapitula ta pritež inu serd božy oznanoval. So li bili pag v težkih nadlugah inu v veliki žalosti, taku ie nee iz tiga kapitula z božyo oblubo, milostio inu pomočio troštal. Inu en tak kapitul so imenovali Epistola, tu ie, en list od Buga, skuzi preroke inu jogre pissan inu vsem ludem poslan.«³⁴ Tu se torej Trubar nanaša na staro cerkveno navado prvih stoletij, branje svetopisemskih odlomkov na način *lectio continua*, ko je na primer pri pontifikalni maši škof v določenem trenutku dal znamenje bralcu, kje naj konča. Navadno so brali večje odlomke oziroma poglavja iz Nove ali Stare zaveze. Zanimivo je, da Trubar ne omenja, po katerem redu so izbirali odlomke. Za Lutra je na primer znano, da se je držal katoliškega reda branja, čeprav so ga motili odlomki, ki so govorili bolj o dobrih delih kot pa o veri. Zato je menil, da bi bilo najbolje, da bi brali kar iz nemške Postile (1527).³⁵ Isto držo najdemo pri Trubarju, ki v katekizmu iz leta 1567 prav tako svetuje branje iz njegove Postile,³⁶ medtem ko se lahko za odlomek, ki ga bo bral in razlagal, odloči tudi sam, saj pravi: »oli ta nedelski postavljeni evangeli oli to epistolo, kar se timu pridigariu inu tei cerqvi prov inu pryдно bo zdeilu.«³⁷

Po branju svetopisemskega odlomka Trubar predlaga petje psalma (Graduala), ki pa ni obvezujoč za pridigarja, da bi mu prisluhnil, saj je med petjem psalma »ta pridigar po štablah na pridigo gori šal.«³⁸ Za razliko od Katoliške cerkve, ki je vedno poudarjala in poudarja pomembnost določenega branja že z osebo, ki bere določeni odlomek (npr. lektor, subdiakon, diakon), ne najdemo pri Trubarju kaj podobnega. Vedno je rečeno, da pridigar bere Božjo besedo in jo nato razlaga.

3.2.2 Pridiga

Glede vsebine pridige pravi Trubar, da se naj pridigar drži izbranega odlomka in naj ga razlaga, lahko pa razlaga tudi »od štukov inu articulov, katere on merka, de nega farmani potrebuio.«³⁹ Vrh tega je k pridigi spadala tudi kateheza o nauku iz katekizma ter spraševanje šolarjev. Ne najdemo pa pri Trubarju takrat ustaljenih dodatkov k pridigi, kot so napoved praznikov, očitne spovedi, molitve zdravamarije ter molitev za rajne. Izmed mnogih dodatkov pa prevzame pesem »Prydi k nam Sveti duh«, ki je navadno pred pridigo. Ob novosti, da so morale pridige temeljiti na Božji besedi, se je s poudarkom na pridigi znova odprla pot, ki je vodila k obnovitvi zveze med pridigo in evharističnim bogoslužjem.

Glede kraja in smeri branja ne najdemo pri Trubarju kakšnih navodil. V njegovem oziroma predkoncilskem času je diakon ali subdiakon bral na »lektoriju« s hrbtom obrnjen proti ljudstvu.⁴⁰ Trubar omenja le, da je pridigar prebral odlomke in da je »po štablah gori šal«, kar pomeni, da je s tem, da je bral na prižnici, njegovo branje dobilo novo smer in s tem veliko bolj oznanjevalni značaj.

Ko opisuje Trubar, kakšna je bila ta prava maša, pravi, da je po pridigi »spet ta cerkou začela to kratko jogersko, oli ta dolgo nicenisko vero peiti.«⁴¹ Zato naroča, da »za teim se ima peiti ta kratka oli dolga slovenska Vera.«⁴² Četudi je Luter spoštljivo govoril o izpovedi vere, ki so jo cerkveni očetje dodali bogoslužju, je ni predpisal, ampak jo je dal na izbiro. Zato jo tudi Trubar ne omenja kot nujno sestavino evharističnega bogoslužja in napove le, da ima pridigar »po prydigi s to cerkovio molyti za vse stanuve, nadluge inu za vso žlaht potrebo oli to litanyo peiti.«⁴³ O tem, kaj naj pridiga na praznike

³⁴ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 163.

³⁵ Prim. H. B. Meyer, 62.

³⁶ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 182.

³⁷ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, n.d. 112 B.

³⁸ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 163.

³⁹ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, n.d. 112. Luter je bil še bolj osredinjen na Božjo besedo, saj pravi: »Pridigati je treba o Jezusu Kristusu, ki je in zakaj je umrl in vstal, da bi po takem oznanjevanju ljudje imeli vero vanj in da bi po njej postali sveti« (H. B. Meyer, 95).

⁴⁰ Luter je ponovno uveljavil duhovnikov oznanjevalni značaj branja. V Nemški maši beremo: "Epistolar naj bere z pogledom proti ljudstvu ...nato naj bere evangelij, ravno tako obrnjen z obrazom proti ljudstvu" (prim. H. B. Meyer, 73).

⁴¹ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 163.

⁴² P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, n.d. 113 B.

⁴³ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, n.d. 112 B.

pa pravi: »Na božični dan se ima pridigati od Cristuseviga roiistva. Na noviga leita dan od nega obreze. Ob svečnici, koku ie Cristus bil offrovan, kai se ie tedai ž nim godilu. Na Dvice Marye dan v postu, koku ie ta angel Mary bil oznanil, de ima Jezusa noseča biti. Na velik petek od Cristuseve martre. Ob veliki noči od Cristuseviga gorivstanena, ob cryževim, koku ie v nebessa šel. Na vinkuštni dan od S. Duha. Na S. Troyce nedelo od S. Troyce. Na tih jogrovih praznikih se ima od tiga jogerskiga poklycane, od nih vuka inu od nih vere pridigati.«⁴⁴

3.3 Evharistično bogoslužje

Ker je Luter v središče vsega krščanskega življenja postavil Božjo besedo, je nehote evharistično bogoslužje zgubilo svoj prvotni pomen in sicer to, da je to bogoslužje Gospodovega dne. V tem razumevanju nedeljskega evharističnega bogoslužja tudi Trubar svetuje, da se evharistično bogoslužje obhaja le občasno oziroma »vsag messic inu koker čestu krat so ludy pred rokami, kir se hote obhayati«.⁴⁵

3.3.1 Darovanje in evharistična molitev

Evharistično bogoslužje doseže svoj vrh z anaforo in obhajilom. Vse do 2. vat. cerkv. zbora je Katoliška cerkev uporabljala le eno anaforo, imenovano rimski kanon, ki ni srednjeveška »iznajdba«, ampak seže v prva stoletja krščanstva. Zaradi tega zgodovinskega dejstva se je Luter obotavljal ukiniti kanon in nekatera znamenja-kretnje, ki so ga spremljale, npr. povzdigovanje in podobno. Ker pa je v omenjeni evharistični molitvi poudarjen darovanjski značaj evharistije, to je, da je »evharistija ponavzočenje in zakramentalno darovanje Kristusove enkratne daritve v bogoslužju Cerkve« (KKC 1362), so se ukinitve posameznih delov anafore kar vrstile, tako da so ostale le še besede postavitve in posvetitve.

Zaradi poudarka darovanjske razsežnosti evharistične molitve so se oblikovali različni obredi priprave in pokaditve darov, umivanja rok in pobiranja darov za vzdrževanje klerikov in revnih ljudi. Vsi ti obredi pa so se končali z molitvijo nad darovi. Zaradi prevelikega darovanjskega poudarka teh obredov je Luter leta 1523 v *Formula missae* odločil, da se naj »po pridigi pripravita in prineseta kruh in vino, ki se ju po običajni navadi blagoslovi.«⁴⁶ S tem je ukinil vse darovanjske molitve in obrede, imenovane »mali kanon« in jih nadomestil z nagovorom o postavitvi svete večerje in obhajilu. Temu je sledila ukinitve »velikega kanona« ali anafore, ki jo je nadomestil z opomini k zakramentu,⁴⁷ ki so neke vrste nadomestilo za hvalospev ter s preprosto molitvijo k Svetemu Duhu, ki ji doda postavitvene in posvetilne besede. Za ukinitve evharistične molitve so narekovale naslednje teološke predpostavke:

3.3.1.1 Nesprejemljivost daritvenega značaja evharistije

Trubar si je po vzgledu Lutra, ki imenuje darovanje svete maše »skrajna priskutnost«,⁴⁸ prav tako »dal duška« v kritiki daritvenega značaja evharistije ter učil, da je Kristus z enkratno daritvijo na križu zadostil Božji pravičnosti in nam zaslužil odrešenje in da »obeniga človeka nei na sveitu, kir bi mogel en offer za te grehe sturiti.«⁴⁹ Torej, po njegovem mnenju človek ni dolžan posebej skrbeti za zveličanje, saj so nam »za Cristuseviga samiga zaslužene volo vsi grehi odpusčeni inu pozabljeni inu de imamo ta večni leben« (IV. in XIII. articul). Zato je lahko evharistija le zahvalna daritev, ne pa daritev ali darovanje, ki ga evharistična molitev že na začetku v *Te igitur* in malo kasneje v *Hanc igitur*, posebej izpostavi, predvsem po anamnetičnem delu kjer Cerkev prinaša Očetu darovanje njegovega Sina in nas spravlja z Očetom, ko molimo: »Tvojemu neskončnemu veličastvu darujemo od tvojih darov čisto, sveto in brezmadežno žrtev...« In prav takšno darovanje Cerkve, ki ga Trubar razume kot duhovnikovo darovanje, je po njegovem mnenju celo v nečast Jezusovi daritvi, saj pravi, da se »ne spodobi, to čast inu zaslužene Cristusevu enemu delu eniga farja persoditi inu dati.«⁵⁰ Zato posvečenih darov ni možno darovati Bogu, ker so Božji dar ljudem. Po njegovem razmišljanju je

⁴⁴ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, n.d. 53 B.

⁴⁵ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 113 B.

⁴⁶ H. B. Meyer, 167.

⁴⁷ Prim. *Opominane h tei Cristusevi večery*, v: *Cerkovna ordninga*, n.d. 114-115.

⁴⁸ F. C. Senn, *Christian liturgy. Catholic and Evangelical*, Minneapolis 1997, 277.

⁴⁹ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 30 B.

⁵⁰ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 135.

lahko oltarni zakrament le Kristusova oporoka vernikom, ki se je v obhajanju posebej spominjamo in ne darovanje. Zato pravi, da »ie Cristus porročil inu zapovedal, de kadar se tu nega tellu iei inu ta nega kry pye, de se nema offrovati, temuč per takim na ta nega offer inu martro spumnyti, to nega smert oznanovati, od nega očytu prydigovati. De se ie on en krat za nas inu za odpusčane vseh naših grehov offral inu de se mi taciga offra troštamo inu skuzi to vero diležni sturimo«. ⁵¹

Trubar je živo prepričan v svojo razlago, zato pravi: »Mi na tim Cristusevim offrom ne cbivlamo, temuč mi smo gvišni inu terdnu veruiemo, de Gospud Bug na le-tim našim pravim faryu inu šcoffu Jezusu Cristusu inu na nega offru ima enu cilu, obylnu, dobru dopadene... Oli preklet ie ta človik, kateri mimu le-tiga Cristuseviga offra, kateri offer ie on sam en krat na cryžu dopernesel, en drugi offer oli eniga drugiga farya oli caplana isče inu suie vupane v nega stavi... Inu za volo le-tih riči..., smo mi to papeško inu malikovsko mašo v tih naših cerqvah proč diali inu zaverqli inu smo na meistu te iste to večerio Cristusevo, koker ie to isto Cristus postavil, ty jogri inu ti prvi kersčeniki so deržali, spet gori naredili inu postavili«. ⁵²

3.3.1.2 Nesprejemljivost nauka darovanja maše za grehe živih in rajnih

Za prvo evharistično molitev je značilna predvsem cerkvenostna razsežnost in teologija darovanja. Ta cerkvenostna razsežnost se kaže predvsem v *Commemoratio pro vivis et pro defunctis*, kar je bilo za Lutra in tudi za Trubarja povsem nedoumljivo. Zato se brez kakšnega daljšega razpravljanja opre na Kristusovo odrešilno trpljenje in smrt in pravi: »Bug obeniga drugiga offra za te grehe ne hoče imeiti, samuč to martro inu smert Cristusevo«. ⁵³ Po njegovem mnenju pokojni ne potrebujejo naših molitev: »Obtu kateri iz tiga svita se v ti pravi veri v Cristusa loči, ta isti ima tu cilu, obilnu zaslužene Cristusevu inu ne potrubuie h timu izvelyčanu inu h timu večnimu lebnu obeniga drugiga zaslužena, ne prošne oli molytve, zakai Bug ie nemu suiga Synu dal inu šenkal ž nim vse, kar potrebuie h timu večnimu lebnu«. ⁵⁴ Dovolj mu je, če verujejo v Kristusa in ga imajo za prijatelja, saj pravi: »Kateri v ti smerti Cristusa k animu tovarišu ima, timu istimu ništer ne manca h timu večnimu lebnu, kateri pag prez Cristusa umerie inu se loči iz tiga svita, ta isti gre v to večno temmo«. ⁵⁵ Skratka, »ta prava maša Cristuševa nei tim mertvim oli za te mertve postavljena inu za telesnih inu posvetnih riči tudi nekar, temuč tim živim, kir ieido inu pyo le-tu k animu spominu te britke martre inu smerti Cristuseve«. ⁵⁶

Trubar je bil prepričan, da je katoliška razlaga maše kot zadostilno dejanje za grehe živih in mrtvih nepravilna. Zato pravi, so »ti farii, menihi očitu, oli ležnivu govurili inu pridigali, de ta maša, kadar se za te mertve sturi oli ima, ie enu zadostidiane za nih grehe, de se nim zasluži tu odpusčane oli odpustig te pene oli štraifinge v tih vycah. Zakai oni so te bessede sacrificium, oblationem izlagali, ... de ta maša zasluži inu dobi tim mertvim inu živim gnado, milost, odpusčane tih grehov, ta večni leben, dobro srečo, dolg život, blagu, čast inu vse dobru na tim sveitu...«. ⁵⁷ Motilo ga je tudi zasebno obhajanje evharistije. Zato pravi, da »ty faryy mašuiu inu offruio veden eden čas drugiga, inu tiga offrovana inu mašovane nigdar nei eniga konca«. ⁵⁸ Ker se jih je želel znebiti pove, da »te farye inu menihe, kir mašuiu, offruio tu tellu Cristusevu inu poio, krope inu kade za mertve inu za žive, Bug nei postavil inu taku mašovane, žabrane nikomer ne nuca inu na obeni riči pred Bugom ne pomaga« (XVIII. articul). Skratka, Trubar je prepričan, da občestvo ni dolžno skrbeti za mrtve, ampak je dovolj, da se oznanja Božja beseda in krepí vera: »V ti kersčanski cerqvi ie le-tu ner potrebniše inu pridniše, de se ta besseda Božya, ta pravi navuk Božy od Božyga stanu inu od nega vole pruti nom lipu, čistu, zastopnu ino očytu pridiguie, razodeva inu vsem ludem na znane daie, koker ta isti navuk ie v tim pysmi tih svetih prerokov inu jogrov inu v tih symbolih inu verah tih jogrov, tiga niceniškega concilia inu tiga s. Atanazija zapopaden inu vkupe postavljen«. ⁵⁹

⁵¹ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 85.

⁵² P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 85 B.

⁵³ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 82 B.

⁵⁴ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 211-212.

⁵⁵ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 214.

⁵⁶ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 31.

⁵⁷ P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 133.

⁵⁸ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 83 B.

⁵⁹ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 3 B.

3.3.1.3 Nesprejemljivost nauka o priporočanju svetnikom

V Rimskem kanonu se spominjamo nebeške Cerkve, častimo Devico Marijo in svetnike ter se jim priporočamo. Četudi je res, da je prihajalo v srednjeveški Cerkvi do pretiravanj v češčenju relikvij in v priporočanju svetnikom, je vendarle naslov »aydovski maliki papeški svetniki«,⁶⁰ s čimer Trubar enači češčenje svetnikov s poganskimi maliki, nekrščansko in zlonamerno. Trubar sicer načelno nima nič proti češčenju svetnikov, ne sprejema pa njihove priprošnje, za katero meni, da je to znamenje pomanjkanja vere v Jezusa Kristusa. Priprošnje k Mariji in svetnikom ne sprejema tudi zato, ker za njih ne najde utemeljitve v Svetem pismu. Med drugim pravi: »Od tiga klycane na svetnike v tim S. pysmi od Buga nemamo obene zapuvidi, ne oblube, ne exempla, da bi kadai svetnik na drugiga mertviga svetnika bil klycal« (XXI. articul). Zato »se ima le na Buga samiga klycati..., zmisliti na tiga samiga srednika inu bessednika Jezusa Cristusa inu se terdnu zavupati, de nom Bug hoče biti milostiv, uslišati naše prošne za volo letiga srednika, kateri gre v to noterno skrivno svetyno... On ie naš spravlavec per Bugi. ... Na te mertve ludi inu svetnike klycati, nih za pomuč prossiti ie enu očitu aydovsku malykovane inu ena strašna, grozzovita pregreha inu enu zatrene inu osliplene tiga praviga klycane na Buga«.⁶¹

3.3.1.4 Nesprejemljivost nauka »ex opere operato«

V dokazovanju napačnosti katoliškega nauka o delovanju zakramentov Trubar najprej pravilno povzame najpomembnejše vidike tega nauka, to je, da zakramenti delujejo iz samega dejstva, da je dejanje izvršeno. Tako se zakrament ne realizira na podlagi pravičnosti človeka, ki ga podeli ali prejme, temveč po moči Boga samega. In prav to ima Katoliška cerkev za »ner to vegšo Božyo službo,.. de ex opere operato pomaga h timu odpusčanu tih grehov, nekar le timu, kir mašuiie, temuč tudi tim, za katere on mašuiie, tim, kir to mašo slišio, inu tim, kir ne slišio inu vpryčo nei so, de le na no zmislilo,.. de ie ena taka velika, Bogu pryetna služba, de tudi tim mertvim pomaga iz tih vyc, nee perpravi v Božyo milost inu v ta nebessa«.⁶² Trubar zavrne takšno pojmovanje evharistije in drugih zakramentov, ki ne delujejo iz prejemnikovega in ne iz delivčevega zaslužnja ali svetosti, ampak po samem izvršenem dejanju. Četudi Trubar rad podkrepi svoje razmišljanje z mislijo kakšnega cerkvenega očeta se zdi nenavadno, da ne omenja sv. Janeza Zlatoustega, ki pravi: »Ni človek tisti, ki stori, da darovane reči postanejo Kristusovo telo in njegova kri, marveč Kristus sam, ki je bil križan za nas. Duhovnik, Kristusova podoba, izreka te besede, toda njihova učinkovitost in milost sta božji« (KKC 1375). Ker mu je šlo v veliki meri, da očrni rimsko Cerkev pravi, da »ty papežniki pravio, vuče inu veruio, de tak nih mašni offer mora dopasti Bogu, tar si bodi ta farr, kir offruiie, kakeršni, hud oli dober, brumen oli nepošten, on veruie oli neveruie, zakai oni pravio, de tak mašni offer vela pred Bugom ex opere operato... Obtū v takim mašovani ie grozna pregreha, pred katero imaiio vse kersčeniki koker pred samim Zludiem bežati...«⁶³ Seveda pa moramo upoštevati, da je ob tem, da zakramenti delujejo »ex opere operato« potrebna tudi osebna dispozicija v duhu »opus operantis«, ki napravlja človeka sprejemljivega in sposobnega za prejem milosti. Vendar se po Trubarjevo zveliča samo tisti, ki veruje in samo zato, ker veruje. Smisel obhajanja evharistije je samo v tem, da budi in utrjuje vero.

3.3.1.5 Drugačno razumevanje Kristusove stvarne navzočnosti v evharistiji

V Trubarjevem času je bila maša v očeh vernikov predvsem obred, v katerem postane Kristus stvarno navzoč pod podobama kruha in vina. In prav to se zgodi v evharistični molitvi in po duhovniku. Po vzoru Lutra, za razliko od nekaterih drugih reformatorjev, tudi Trubar priznava Kristusovo resnično navzočnost pod podobo kruha in vina. To svojo vero razodeva v mnogih razlagah omenjenega nauka, tako v katekizmih kot tudi v drugih delih. Zmeraj pa podkrepi svoje razlage z evangeljskimi in Pavlovimi besedami o postavitvi evharistije.⁶⁴ Leta 1564 je v pismu Kranjskim deželnim stanovom med drugim zapisal: »Ne prejme samo naša duša, temveč prejmeta tudi telo in usta

⁶⁰ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 228 ss.

⁶¹ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 50-51 B.

⁶² P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 81 B.

⁶³ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 84 B.

⁶⁴ »Ta prava maša se po Cristusevi postavi, Math. xxvi, Mar. xiiii, Luc. xxii, inu po navuki s. Paula, i. Cor. xi, derži inu obhaie (P. Trubar, *Articuli...*, v: *Zbrana dela ...III*, 131).

resnično Kristusovo telo, čeprav le zakramentalno in ne kafarnaumsko, tako da ne more naš telesni čut dojeti, temveč naj v veri dojema in tudi mora sprejeti naš duh. ... Naj se poje pri Gospodovi večerji ...: Vsanigte Jeite ui letu, Tu je prauu miue Tellu. Is tiga usakterij pij, Tu ie kelih muie krij ecc., to je: Vzemite, jejte, to je moje resnično telo itd. Pijte mojo kri itd. Prav tako pravim v malem katekizmu, ... da moramo Kristusovim besedam pri večerji preprosto in naravno trdno verjeti, kakor je pač Gospod Kristus govoril, in da moramo razum podvreči veri ...⁶⁵. Iz povedanega je razvidno, da Trubar sicer veruje v stvarno Kristusovo navzočnost, vendar je ta navzočnost v kruhu in vinu in ne pod podobo kruha in vina, saj pravi, da se »s tejm inu v tejm kruhu in v tejm vinu daje Kristusevu telu.« Podobno govori o Kristusovi navzočnosti tudi v drugih svojih spisih. Naj navedem le nekatera: v prvem Katekizmu leta 1550 pravi, da »Jezus sam premore v tim oli per tim kruhi nam dati jeisti suye tellu inu v tim vinu suyo kry piti.«⁶⁶ V Katekizmu iz leta 1555 pa pravi, da gre za zakrament, »v katerim on resnično inu vpricho daje nam s tejm kruhom inu s tejm vinom suje telu jejsti inu sujo kri piti.«⁶⁷ Zakramentalni vidik pa izpostavi tudi v Katekizmu z dvejma razlagama leta 1575, ko pravi, da je »ta večerja Cristuseva en zacrament, tu ie enu svetu Božye znamine, s katerim Cristus tukai sam risnično inu vpryčo s teim kruhom inu s teim vinom tu pravu suie tellu inu to suio pravo kry nom naprei nesse, daie inu dili inu nas s teim zagvišuiie, de so nom vernim vsi naši grehi odpusčeni inu de imamo tu nebesku kraljevstvu inu de ta večni leben nom sliši.«⁶⁸ O prejemu resničnega telesa in Krvi Jezusa Kristusa v obhajilu spregovori tudi v desetem »articuli«, kjer pravi da, »kadar se prav obhaye inu derži po Cristusevi postavi, taku se per taki večeri tu pravu tellu Cristusevu inu ta nega s. kry vpryčo daie inu iemle« (X. articul).

Ob teh mnogih poudarkih resnične Kristusove navzočnosti se postavlja vprašanje, za kakšno realno ali resnično Kristusovo navzočnost gre v evharistiji? Za Lutra vemo, da je ostro nastopil proti katoliškemu nauku o transsubstanciaciji⁶⁹ in ga zavrgel. Kristusovo navzočnost razume v smislu sobivanja s kruhom in vinom oziroma kot zvezo med substanco kruha in vina z ene strani ter substanco Gospodovega telesa in krvi z druge strani, tako da od kruha in vina ostanejo tako akcidence (razsežnost, barva, okus itd.), kakor tudi substanca, in bi torej Kristus koeksistirjal s celotnim kruhom, kakršen je bil prej. Tako je ta stvarna navzočnost vezana na čas obhajanja, medtem ko te navzočnosti po obhajanju ni, podobno kot velja v katoliški teologiji za stvarno Kristusovo navzočnost v oznanjevanju Božje besede. To Trubarjevo razumevanje velja še danes za evangeličansko pojmovanje Kristusove navzočnosti v evharistiji, to je, da je Kristus navzoč v evharistiji le v času obhajanja, medtem ko po obhajanju v »posvečenem« kruhu in vinu ni več Kristusove navzočnosti. Takšno pojmovanje pa je težko uskladiti tudi z Jezusovimi besedami, kjer pravi: »Kdor je moje meso in pije mojo kri, ima večno življenje in jaz ga bom obudil poslednji dan. Kajti moje meso je resnična jed in moja kri resnična pijača. Kdor je moje meso in pije mojo kri, ostaja v meni in jaz v njem« (Jn 6, 53-59). Prav takšen »kafarnaumski« način Kristusove navzočnosti pa Trubar deklarativno zanika, saj pravi, da »le tu prejmemo pravo telo in pravo kri Kristusa Gospoda v duhu in v veri.«⁷⁰ Gre namreč za pravo Kristusovo telo in kri, vendar le v »duhu in v veri«.

Mnogi pripisujejo Trubarju, da bi se naj nagibal cvinglijanstvu, ki je učilo, da je evharistija samo simbol Kristusa, kar pomeni, da hostija samo »pomeni« Kristusovo telo in tako Kristus ni stvarno navzoč. Še manj pa se zdi verjetno, da bi bil Trubar blizu Kalvinovemu razmišljanju, ki pravi, da je Kristus le virtualno, to je navidezno navzoč v evharistiji, saj s tem zavrača stvarno navzočnost. Vrh tega pojmuje zakramente tako, da jim vrednost daje le osebna vera. Vsekakor je iz Trubarjevih

⁶⁵ P. Trubar, *Kranjskim deželnim stanovom*, Ljubljana, 13. januarja 1564, v: J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana 1986, str. 181-182.

⁶⁶ P. Trubar, *Catechismus* 1550, str. 44, 58, 67.

⁶⁷ P. Trubar, *Katekizem* 1555, J IV b, citirano iz F. Oražem, str. 183.

⁶⁸ P. Trubar, *Articuli* ..., v: *Zbrana dela ...III*, 433.

⁶⁹ Transsubstanciacija pomeni, da pri posvetitvi pride do spremembe vse substance kruha v substanco Kristusovega telesa in vse substance vina v substanco Kristusove krvi, tako da samo podobi kruha in vina ostaneta nespremenjeni. Nauk o transsubstanciaciji seže že v čas Inocenca III. ki je zapisal, da »Christ transubstantiated the bread and wine into his body and blood, and stressed that this meant that in the sacrament of the altar there was the truth (veritas) of the body and blood of Christ, and not just an image (imago), an apperance (species) or a figure (figura) (prim. P. McPartlan, *Eucharist – The Body of Christ*, Catholic Truth Society 2004, 50).

⁷⁰ F. Kidrič, *Primož Trubar*, Ljubljana 1951, 27.

poudarkov Kristusove stvarne navzočnosti v kruhu in vinu razvidno, da je tako cvinglijanstvo kot kalvinizem v nasprotju z njegovim pojmovanjem Kristusove resnične navzočnosti v evharistiji. Vsekakor je Trubar te razlage, če je že kdaj z njimi simpatiziral, pozneje povsem zavrgel.

Trubar je bil namreč pastir in se ni želel spuščati v posebne teološke razprave. Zato se v pismu Henriku Bullingerju sprašuje: »Kaj koristijo pobožnim preprostim kristjanom take visoke disputacije o resnični, telesni, bistveni in duhovni navzočnosti Kristusovega telesa, ko pa oboji cvinglijski in lutrski, priznavajo, da niso le znamenja, temveč da se pri večerji kristjanom resnično deli Kristusovo telo in njegova kri. Pri tem naj ostane in tudi mi hočemo to tako pustiti, in pristavil sem Avguštinov izrek, da za zakramente ne gre uporabljati besedno dokazovanje, marveč vero. Kristus da je v svoji večerji, kjer jo pravilno obhajajo, posvetil kri v svoje telo in vino v svojo kri, njegovim besedam hočemo preprosto verjeti in o tem nič več disputirati. Je pač skrivnost.«⁷¹

3.3.2 Obhajilni obredi

Trubar ohrani obhajilne obrede kot so očenaš, Jagnje Božje, obhajilo pod obema podobama ter prošnjo po obhajilu, medtem ko se pa z obreda lomljenja kruha norčuje, saj pravi: »oblat na try deile rezlomio, koker tudi ta nih offer na try deile dile: za se, za druge, za žive inu za mertve. Potle nih canon inu suseb ta molytva na koncu te maše pryčuo, de oni za se inu za druge offruiio, kir taku molyo: Placeat tibi S. Trinitas...«⁷² Trubar ohrani v obhajilnem obredu tudi očenaš, vendar za razliko od rimskega obreda, ki je predvideval, da duhovnik moli po tihem očenaš, Trubar določi: »Natu molimo vsi Oča naš«. To pomeni, da je očenaš molitev vsega občestva s katero pripravijo na obhajilo, kakor je to danes tudi v katoliškem obredu.

3.3.2.1 Priprava na obhajilo

Luter je z nepopustljivo odločnostjo zavračal katoliško prakso tedanjega časa, da se je pri maši obhajal le duhovnik, verniki pa so pristopili k obhajilu le tu in tam in še to po maši. Takšno mašo je celo postavil pod vprašaj veljavnosti.⁷³ Želel je, da bi bili pri maši vedno navzoči verniki in da bi prejeli obhajilo pod obema podobama. Podobno je poudarjal tudi Trubar, saj pravi: »Mi tu celu Kristusevu večerio, tu nega tellu inu to kry, vsem vernim inu pokurnim, možem inu ženom daiemo inu delimo«.⁷⁴ Toda za prejem obhajila je zahteval pokoro. V primeru, da se nekdo ni želel spokoriti ali vsaj obžalovati svojih grehov je naročil, mu lahko pridigar odreče obhajilo. Med drugim pravi: »Kadar bi kei eden vmei nimi bil, kir bi vu očitih, velikih, gardih grehah prebival inu bi od nih ne hotel pustiti, timu istimu ima odsveitovati, ne dopustiti h ti Božy myzi perstopyti, tako dolgu, de pravo pokuro sturi«.⁷⁵

Pri Trubarju zasledimo različne načine priprave na prejem obhajila:

a) Dobro poznavanje krščanskega nauka

Tako Luter kot Trubar sta zahtevala za prejem obhajila dobro poznavanje krščanskega nauka. Trubar pravi: »Mi ne pustimo obeniga človeika, kir ne umei, ne zastopi tiga celiga katekizma...«⁷⁶ Vrh tega pa sta za prejem obhajila potrebna vera in znanje, ki se pridobi ob poslušanju pridige. Zato naroča, da mora duhovnik »potle eniga vsakiga suseb zaslišati inu periaznivu podvučiti inu opominati h timu kersčanskimu poštenimu lebnu«.⁷⁷

b) Obhajanje spovedi

Drugi pogoj in način priprave za prejem obhajila je obhajanje spovedi. Trubar jo razume kot brezpogojni element priprave na obhajilo, toda ta spoved ni več zakramentalna, to je, da bi se moral vernik spovedati grehov duhovniku, ampak le Bogu. Tudi odveza ni več obvezna, kljub temu pa jo Trubar še svetuje, saj pravi, da je zaželjeno, »de se ta absolutia po eni formi inu šegi, zastopnimi besedami inu kir h ti absolutii slišio, v ti cerqvi oznani inu govori, de iz te iste en vsaki suseb bo

⁷¹ P. Trubar, *Henriku Bullingerju*, Kempten, 13. marca 1557, v: J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana 1986, str. 28. Po mnenju prof. Franceta Oražma Trubar nikjer ne govori kot teolog, ki bi znanstveno razložil in dokazoval svoj nauk, ampak povsod le kot goreč dušni pastir, ki hoče, da bi vsi vzljubili Gospodovo večerjo in bili po njej rešeni vseh grehov ter deležni večnega življenja (prim. F. Oražem, 123).

⁷² P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 84.

⁷³ Prim. H.B. Meyer, 335.

⁷⁴ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 165.

⁷⁵ P. Trubar, *Ta kratki Wirtemberski catechismus*, v: *Zbrana dela ... III*, 443.

⁷⁶ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 171, 130, 139.

⁷⁷ P. Trubar, *Ta kratki Wirtemberski catechismus*, v: *Zbrana dela ... III*, 443.

zagvišan, de so nemu ty nega grehi za volo Jezusa odpusčeni.«⁷⁸ To pomeni, da je odveza predvsem za tiste, ki dvomijo v nezakramentalno spoved. Trubar pove tudi to, da odpuščanje ne zadobimo zaradi naše pokore, ampak le zaradi Jezusovega odrešilnega dela, saj pravi: »de ty grehi gvišnu so odpusčeni za Cristusevo volo, nekar za volo te naše grevinge, žalosti, lubezni oli dobriga inu zadosti diane, temuč samuč iz te Božye milosti, katera ie gvišna inu gotova« (XII. articul). Najpomembnejše za odpuščanje pa je vera, »trošta ta serca, dobi tu odpusčane tih grehov« (XII. articul).

c) Poslušanje pridige – izbris grehov

Da postane nekdo vreden in pripravljen na prejem obhajila je dovolj, da posluša pridigo, saj pravi Trubar, da je pridiga »sama na sebi ena absolutia inu odveza od tih naših grehov, de sledni, kir tako prydigo s to vero prov gori vzame inu pryme, ta isti terdnu veruie, ta isti ie pred Bugom v nebesih od vseh suih grehov absolviran inu odvezan, kateri pag ne veruie, timu istimu bodo nega vsi grehi zaderžani.«⁷⁹ Zato naroča pridigarjem, da »imaio te ludi vižati inu podvučiti, de oni iz sledne prydige tiga s. evangelia to absolutio, odpusčane nih grehov pryimo inu s to isto se potroštaio.«⁸⁰

3.3.2.2 Prejem obhajila

V kritiki Katoliške cerkve, ki je v takratnem času delila obhajilo le pod podobo kruha, pravi Trubar, da nihče ne ve »kedai inu zakai so ty papeži to kry Kristusevu tim gmain ludem prepovedali daiati.«⁸¹ Za razliko od rimske navade Trubar določi, da se »v tih naših cerqvih dili inu daie ta celi zacrament, tu ie tu Cristusevu tellu s teim kruhom inu to nega kry s teim vinom, vsem glih, možem inu ženom...«⁸² kajti »sv. Paul ie tudi vsem ludem, možem inu ženom v ti Cerqvi tu tellu Kristusevu s tem kruhom inu to nega kry v tim kelihu, suiem farmanom dilil inu dal.«⁸³ To odločitev za obhajanje vernikov pod obema podobama podkrepi še z različnimi navedbami cerkvenih očetov in papežev, kot na primer papeža Gelazija, ki pravi takole: »Nom ie naprei prišlu inu mi smo zveidili, de eni le en sam deil tiga svetiga telessa iemlo inu se od tiga keliha svete kry zderže; tu oni deio iz nekake falš andohti, obtu gledaite, de ta celi zacrament vzamo oli de se od nega cilu gone, zakai taku delene te skrivne svetine se ne more prez velika greha sturiti.«⁸⁴

Trubar za razliko od Lutra omenja kot delivca obhajila le duhovnika in ne laikov. Po njegovem mnenju obhajilo krepi in utrjuje vero na podlagi katere smo deležni odpuščanja grehov. Med drugim pravi: »...iesti inu pyti tu nega tellu inu to nega kry, h poterieniu te naše vere inu spoznanu te nega britke martre.«⁸⁵

»Ob tu s takim jemlenem le-tiga sv. zakramenta imamo to našo šibko vero poterditi, to našo žalostno veist potroštati inu to nevero, ta strah, tu cagovane na božji milosti inu pomoči od nas odgnati.«

3.4 Sklepni obredi

Od sklepnih obredov maše omenja Trubar le zahvalno molitev in blagoslov, ki je navadno Aronov (4 Mz), in še dva nekoliko krajša. Blagoslovu lahko sledi še pesem, saj pravi: »z ano duhovsko peismo se ta iutrašna Božya služba dokona.«⁸⁶ Drugi opis maše pa sklene z naslednjimi besedami: »Na koncu Boga za milost, za dar Svetiga Duha, za volnu terplene prosimo inu za vso nega dobruto zahvalimo inu čez te ludi ta božy žegen, s katerim ie Bug rekal te ludi žegnovati, tu ie, vse dobru od Buga prossiti, rečemo. Inu te ludi pustimo vsakiga na sui dum puiti.«⁸⁷ V tem primeru pa ne predvidi sklepne pesmi.

Za razliko od Lutra, ki v svoji »Formula missae« pravi, da namesto *Ite, missa est* naj se izgovarja *Benedicamus Domino* in doda Aleluja, Trubar ne omenja niti uvodnega pozdrava *Gospod z vami*, niti vzklika odposlanja *Ite missa est* ali, kakor je predvidel Luter, vzklika *Benedicamus Domino*.

⁷⁸ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 110 B.

⁷⁹ P. Trubar, *Ta kratki Wirtemberski catehismus*, v: *Zbrana dela ...III*, 441.

⁸⁰ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 110 B.

⁸¹ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 169.

⁸² P. Trubar, *Articuli ...*, v: *Zbrana dela ...III*, 136.

⁸³ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 168.

⁸⁴ P. Trubar, *Articuli ...*, v: *Zbrana dela ...III*, 137.

⁸⁵ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 170-171.

⁸⁶ P. Trubar, *Cerkovna ordninga*, 112 B.

⁸⁷ P. Trubar, *Catechismus z dveima izlagama 1575*, v: *Zbrana dela ... II*, 165.

Sklep:

Ob koncu razprave je prav, da pri Trubarju izpostavimo tako pozitivne kot tudi negativne vidike »reformirane maše«. S katoliškega vidika se zdi manj sprejemljivo Trubarjevo stališče različnih oblik bogoslužja, ki si jih lahko vsak oblikuje po svojem okusu. Sicer pa je Trubar z neusmiljenim zavračanjem katoliškega nauka o evharistiji tako rekoč zadel v srce takratne Cerkve in razvrednotil tisto, kar je bilo, je in ostane katoličanom »vir in vrhunec krščanskega življenja.« Tudi nesprejemanje daritvenega značaja evharistije, darovanje svete maše za žive in rajne, priporočanje svetnikom, nauk »ex opere operato« in drugačno razumevanje Kristusove navzočnosti v evharistiji, je pomenilo in pomeni za Katoliško cerkev desakralizacijo in uničenje najpomembnejši, najdragocenejši in najsvetejši del svete maše, to je evharistična molitev, pa četudi je bilo to s strani Trubarja storjeno v največji gorečnosti za Kristusa. Vrh tega je za Trubarja evharistija le neke vrste dodatek k Božji besedi, kar pomeni, da je manj pomembna in zato le nekajkrat na leto obhajana. Tako je nekdanja katoliška evharistija skoraj brez Božje besede (besedno bogoslužje je bilo izven maše) postala protestantska liturgija Božje besede brez evharistije. Kljub temu, da si je Trubar prizadeval, da bi se z novim bogoslužjem in z domačim jezikom približal preprostemu človeku in mu omogočil dejavno sodelovanje pri bogoslužju je istočasno zavrnil in izločil takrat pomembne oblike priprave in sodelovanja vernikov kot so bile kropilne procesije, vrh tega pa ukinil liturgične službe lektorja, diakona in subdiakona ter razne kretnje (pokrižanje, priklon, poklek...) in znamenja (sveče, kadilo...).

Kot rečeno pa pri Trubarju zasledimo tudi mnogo pozitivnih liturgičnih sprememb in nasvetov. Najprej vidimo, pomemben poudarek vrednotenja Božje besede kot integralnega dela evharističnega bogoslužja ter njune notranje povezanosti in zveze med pridigo in evharističnim bogoslužjem. S pomočjo liturgičnih pesmi v domačem jeziku, s katerimi razlaga krščanski nauk, omogoči dejavnejše sodelovanje zbranimu občestvu, ki na tak način skupaj poje, moli in časti Boga. Petju psalmov pri bogoslužju vrne prvotno mesto in namen. S sprejemanjem obhajila pod obema podobama pa dobi obhajilni obred svojo prvotno in liturgično bolj nagovorljivo obliko.

Kljub vsej tej različnosti pa lahko danes v duhu ekumenskega dela vidimo, da so nekoč mnoga enostranska razumevanja skrivnosti evharistije v mnogih segmentih že presežena. Tako lahko govorimo o številnejših teoloških poudarkih, ki nas združujejo, kot pa o teh, ki nas razdvajajo.⁸⁸

Povzetek: Slavko Krajnc, Liturgično-teološki vidik Trubarjevega pojmovanja evharistije

Iz pričujoče razprave je razvidno, da Trubar ne razvije svojega teološkega pogleda na katoliški nauk o evharistiji, ampak prevzame Lutrov in ga s pisano besedo in z oznanjevanjem kot dušni pastir z vso gorečnostjo in nenehno kritiko proti katoliškemu nauku zagovarja in širi. Ob njegovih teoloških napadih na zakrament svete evharistije pa avtor razprave pokaže tudi na glavne liturgične spremembe obreda evharistije, opustitve, poenostavitve in nove liturgične poudarke, kot so: slovenščina kot obredni jezik, ljudske pesmi s svetopisemsko vsebino, Božja beseda kot integralni del bogoslužja, obhajilo pod obema podobama in drugo. Skratka, Trubarjeva »inkulturacija« bogoslužja je pretrgala s tradicijo Cerkve tako na teološkem kot tudi liturgičnem področju in ustvarila nekaj novega, ki ni združljivo ne z bogoslužjem in smernicami Tridentinskega cerkvenega zbora kot tudi ne z bogoslužjem in smernicami drugega vatikanskega cerkvenega zbora.

⁸⁸ Prim. S. Di Giorgi – G. Scuderi, *La cena del Signore. Dialogo fra la Chiesa Evangelica Luterana e la Chiesa Cattolica*, Torino 1983; J. W. Charley (ed.), *The Anglican-Roman Catholic Agreement on the Eucharist*, London 1971, ²1972, ³1973; R.T. Beckwith, *Christ's presence and sacrifice. The Agreed Statement on Eucharistic Doctrine drawn up by the Anglican/Roman Catholic International Commission with a response drawn up on behalf of the Evangelical Anglican Team for Theological Dialogue with Roman Catholics*, London 1977, ²1979.